

Črna jelša, drevo močvirnega sveta

Log, ki so ga častili po božje

Črni log ali prekmurska Amazonija je tik pred propadom

– Priznavali so mu celo nadnaravno moč

Črna jelša ima v Prekmurju posebno mesto. Je drevo močvirnega sveta in hkrati drevo, na katerega so se ljudje predvsem v ravninskem delu vedno lahko zanesli. Les so uporabljali za gretje in gradnjo. Morebiti so imeli ravno zato do tega drevesa vedno spoštljiv odnos. Skoraj vsaka nižinska katastrska občina je imela svojo »močvaro« z bujnim jelševjem in drugimi drevesnimi vrstami, značilnimi za močvirnati svet.

A še vse kaj več je bilo najti v njem. Nekoč razširjen močvirski tulipan danes vidimo le redko kje. Namesto da bi ga nosili v šopih, ga zdaj lahko opazujemo večinoma le še na fotografijah. Lokalnih ali vaških »močvar« in jelš skorajda ni več. Izpodrinile so jih njive, ki so dobile v drugi polovici sedemdesetih let prednost, in sicer v času, ko smo prešli iz ekstenzivnega uravnoveženega v intenzivno monokulturno kmetovanje. To je bil čas, ki je izpodrinil malega kmeta z razvitim odnosom do močvirskega sveta in do jelše ali »jouše«.

Izreden pomen močvirskih gozdov

Ta preskok ni bil ravno enostaven. Sredi osemdesetih let je bila zavest o pomenu Murske šume in radmožanskega Črnega loga med prebivalci levega brega Mure še na visoki ravni. Takrat so se v boju proti elektrarnam na Muri opirali na izreden pomen močvirskih gozdov za ohranjanje krajine in tudi še znosne klime na tem izpostavljenem panonskem obrobju.

Črni log je z novim razumevanjem kmetijstva še dajal možnost za širitev njivskih površin. V tistih vremensko drugačnih časih so ga razumeli kot enega od nepotrebnih biotopov, ki zaradi zadrževanja vlage kmetijstvu posredno povzročajo veliko škodo.

Poleg zdrave pameti tistih, ki so upravljali gozd, torej gozdarjev, ga je rešila njegova posebnost: je največje ali eno od največjih evropskih rastišč črne jelše. V novejšem času ga je »vzela pod svoje okrilje« Natura 2000. Vremenski ekstremi zadnjih let so mnoge

spametovali in so začeli svoj odnos do jelše in tega gozda spreminjati. Morebiti je ravno vreme tisto, zaradi katerega se k Črnemu logu vračajo kot k fetišu. Morda mu bodo ponovno priznali moč, ki jo je treba častiti po božje, kot je bilo to nekoč. Božje čaščenje nadnaravne moči tega loga so izkazovali z molitvijo in poklonom Mariji, ki naj bi se tam prikazovala.

Jelša absorbira veliko prahu

Mogoče so se ljudje spomnili časa pred malo več kot tremi desetletji, ko je orkanski veter pokosil sto ali dvesto hektarjev jelševega gozda ob reki Muri na Apaškem polju. Namesto da bi obnovili gozd, so tam naredili njive. S tem niso odprli samo vetrnega koridorja ob reki Muri iz sosednje Avstrije, ampak so izgubili pomemben zračni filter, ki je iz ozračja črpal pršne delce erozije. Jelša namreč lahko dnevno absorbira več kot 100 kilogramov prahu iz zraka. Ostali so tudi brez naravnega čistilnega vodnega filtra in začeli so se problemi s pitno vodo.

Črni log odmira

Prvo rano, ki so jo Črnemu logu zadali z gradnjo avtoceste, je neka-ko preživel brez hujših posledic. Zdaj se zdi, da je omagal in se poslavlja. V enem delu ima zastrašujočo podobo: kljub bujni vegetaciji v nebo štrlijo stebela suhih črnih jelš. Drago Trajber, odgovoren za varstvo gozdov pri soboški enoti Zavoda za gozdove, je povedal, da so sušenje oziroma odmiranje črne jelše zaznali v lanskem letu. Letos se je pojav razširil. Jelševa sušica je zajela okrog 400 hektarjev gozda na območju od Banute proti Lendavi.

Raziskave, ki jih je opravil Gozdarski inštitut Slovenije, so pokazale, da je jelšo napadla »evropska gliva« – jelševa fitoftora, ki ima tri podvrste. Ena od njih je zelo agresivna in nevarna, drugi dve podvrsti pa sta bistveno manj agresivni, vendar še vedno bolezensko nevarni za jelšo.

»Na srečo so analize pokazale, da

imamo opraviti z drugima dvema podvrstama. Ti sta povzročili sušenje jelše, vendar je po odstranitvi suhih dreves še vedno mogoče zasaditi jelšo, ki normalno raste. Če bi se pojavila prva podvrsta, bi se od Črnega loga morali posloviti, saj je ta izredno agresivna in uničuje nove nase. V velikem delu Evrope, saj gre za evropsko bolezen, se spoprijemajo z najbolj agresivno podvrsto fitoftore. Upam, da pri nas ne bo prišlo do hibridizacije dveh manj nevarnih fitoftor in s tem posledično do najbolj nevarne podvrste. Konec maja bomo tako začeli sanacijo okuženega dela. To pomeni sekanje suhih dreves in sajenje mladih jelš,« je o bolezni povedal Trajber.

Poplave, nato mila zima

Revirni gozdar Andrej Sarjaš je poudaril, da odмира tisti del Črnega loga, v katerega se je razlila voda med poplavami v letu 2014. Prenašalka fitoftore je namreč voda. Ob poplavah se je zmanjšal prenos dušika in drugih hranil iz korenin, onemogočena je bila rast korenin, to pa je vplivalo na hitrejši prenos bolezni. Za tako množičen pojav jelševe sušice so krive predvsem mile zime. Naravni sovražnik fitoftore je namreč mraz. Obe poplavlani zimi pa sta bili žal dokaj mili.

Vidna pa je še ena evropska bolezen, za katero po besedah naših sogovornikov ni zdravila. V Črnem logu so odmrli že skoraj vsi jeseni. Te najprej napade jesenov ožig, potem lubje uniči jesenov ličar, ki deluje podobno kot na smreki lubadar, na koncu pa napade koreninski sistem še jesenova gliva.

Štiristo hektarjev suhe jelše se ne zdi veliko, toda v Prekmurju povzroči že velik problem in ima lahko izredno negativne posledice za mikroklimo tega okolja. V izjemnih vremenskih razmerah je namreč jelša pomembna za ohranjanje vodne bilance in preprečevanje rasti temperatur. Vsak posek hitrorastočih in močvirskih dreves namreč zmanjšuje količino izhlapevanja vode v zrak in s tem je manj padavin. Hkrati se uničuje naravni zračni filter, ki srka vase prašne delce in s tem čisti ozračje. Črni log je za Prekmurje to, kar je Amazonija za Brazilijo. Krčenje gozdov ob Amazonki pa se kaže v izredno hitrem in nekontroliranem spreminjanju tamkajšnje klime.

J. Votek

Jelša je pomemben zračni filter. Dnevno lahko absorbira več kot 100 kilogramov prahu iz zraka.

Andrej Sarjaš kaže značilno znamenje bolezni jelševe sušice. Na skorji se pojavi črn ali oranžen izcedek. FOTOGRAFIJE NATASA JUHNOV

Ob jelši že nekaj let propada jesen. Značilna bela stebila brez lubja je po jesenovem ožigu že obdelal jesenov ličar, opozarjata Andrej Sarjaš (levo) in Drago Trajber.

Jelša z manjšimi listi je znak za začetek sušenja.

Na območju, ki je bilo leta 2014 poplavljeno, stojijo le še suhe in res črne jelše.